

KNIHA GENEZIS – ÚVOD

Modlitba

Nebeský Otče, s vierou berieme do rúk Sväté písmo. Veríme, že obsahuje slová, ktoré majú byť svetlom na životnej ceste. Bože, Duch Svätý, ty si vnukol svätopiscem, čo majú napísať; prosíme Ťa, pomáhaj nám pochopiť všetky tieto slová a daj nám silu podľa nich žiť.

Pane Ježišu, dvom emauzským učeníkom horelo srdce, keď si im vysvetľoval Písmo. Rozohrej aj naše srdcia láskou k tebe, keď budeme čítať Sväté písmo, a daj, nech Ťa stále hlbšie poznávame. Svätí Cyril a Metod, vy ste prví preložili Sväté písmo do reči našich predkov. Vyproste nám lásku k Svätému písmu a odhodlanosť stvárať podľa neho celý náš život.

Podľa tradičného názoru bol Mojžiš pokladaný za autora knihy Genezis i celého Pentateuchu (prvých 5 kníh Starého Zákona). Tento názor zastáva Talmud, Baba Bathra 14,14b-15a: „Kto napísal Písmo? Mojžiš napísal svoju vlastnú knihu“. (Tieto informácie v talmude pochádzajú niekedy z obdobia 70 pred Kr.-200 po Kr.) (Nie som si celkom istý, či je toto najstaršia zmienka o Mojžišovom autorstve). Na základe takýchto informácií si potom väčšinou predstavujeme Mojžiša ako píše celý Pentateuch od začiatku do konca.

Tento model má viacero problémov, ktoré ho spochybňujú. Sú to predovšetkým zdvojenia, alebo opakovania informácií, ktoré si priamo odporujú (napr. počet zvierat, ktoré Noe zobral do archy), potom sú to anachronizmy - veci, ktoré Mojžiš nemohol poznať, lebo v jeho dobe ešte neexistovali, alebo aj záver knihy Deuteronomium, kde sa opisuje Mojžišova smrť.

Pri lepšom pohľade na knihu si všimneme je hebrejský názov (בראשית), ktorý znamená „na počiatku“. Takisto aj grécky preklad (λίβρος γενέσεος) má podobný význam „knihy počiatku, pôvodu, stvorenia“. Odtiaľto pochádza slovenský názov „Genezis“.

Kniha Genezis opisuje 3 druhy počiatku/pôvodu: počiatok sveta (Gn 1); počiatok ľudstva (Gn 2-11) a počiatok národa Izrael (Gn 12-50). Materiál v celej knihe je usporiadaný tak, že tvorí istú štruktúru a každá nová sekcia začína slovami (אלה תלדות), ktoré znamenajú „toto je pôvod/história“. Tento výraz sa opakuje spolu 10x a slúži ako spojovací, alebo štruktúrny prvok pre celú knihu. Z tohto hľadiska môžeme hovoriť o začiatku až 10x: z toho je 5x v Gn 1-11 a 5x v Gn 12-50.

	1,1–2,3	Prológ	
1	2,4–4,26	Pôvod neba a zeme	Taký je <u>pôvod</u> neba a zeme, keď boli stvorené
2	5,1–6,8	Rodinná história Adama	toto je Noemova <u>história</u>
3	6,9–9,29	Rodinná história Noeho	toto je Noemova <u>história</u>
4	10,1–11,9	Rodinná história Noeho synov	Toto je <u>potomstvo</u> Noemových synov
5	11,10–26	Rodinná história Shema	Toto je Semovo <u>potomstvo</u>
6	11,27–25,11	Rodinná história Teracha	Toto je Táreho <u>potomstvo</u>
7	25,12–18	Rodinná história Ishmaela	Toto je <u>potomstvo</u> Abrahámovho syna Izmaela
8	25,19–35,29	Rodinná história Izáka	A toto je <u>rodokmeň</u> Izáka
9	36,1–37,1	Rodinná história Esaua	Toto je Ezauovo, čiže Edomovo <u>potomstvo</u>
10	37,2–50,26	Rodinná história Jakuba	Toto sú <u>dejiny</u> Jakubovej rodiny

Text knihy Genezis:

Text knihy Genezis ako ho máme v moderných prekladoch sa zakladá na tzv. Masoretskom texte. Je to text napísaný v hebrejčine a je to jedna z najlepšie zachovaných hebrejských verzií. Dnes je bežne dostupný vo forme BHS (= Biblia Hebraica Stuttgartensia, čo je moderná rekonštrukcia Masoretského textu). Táto rekonštrukcia sa zakladá najmä na texte Leningradského Kódexu (B19a) z roku 1007 po Kristovi.

Okrem toho sa text knihy Genezis (spolu s ďalšími knihami Starého Zákona) zachoval v rôznych starovekých verziách/prekladoch (Samaritánsky Pentateuch, Grécka Septuaginta, Sýrska Pešitta, Aramejské targumy, Latinský Vulgáta).

Spôsob písania textu: Text nebol napísaný „jedným dychom“ od začiatku do konca, ale vznikol postupným zbieraním a pridávaním materiálu. Dôležitým priekopníkom tohto tvrdenia je Július Wellhausen (1844-1918), ktorý identifikoval v Pentateuchu 4 pramene (zdroje, materiály) (J, E, D, P) podľa týchto kritérií:

- odlišné mená pre Boha (Jahwe a Elohim);
- opakujúce sa rozprávania (stvorenie sveta 2 krát);
- odlišný slovník (na vyjadrenie toho istého sa používajú rôzne slová);
- odlišný štýl textu (rozprávania, rodokmene, kultové predpisy);
- odlišná teológia (Boh je antropomorfický – koná ako človek, alebo je duchovný a vzdialený);

Tieto zdroje sa postupne pospájali počas dlhého vývoja, ktorým text prešiel.

Hoci takýto prístup k textu (jeho rozdelenie na pramene) je veľmi osožný a mnoho nám o texte povie, dnes sa preferuje tzv. synchronický prístup. Jej podstatou je, že sa neskúmajú obdobia a formy, ktorými text prešiel, ale sa pozerá najmä na výsledný text, ako ho máme pred sebou. Potom aj protiklade v texte sa vysvetľujú z literárneho hľadiska (akú majú funkciu vo výslednom texte).

Štruktúra knihy

1-11 Prahistória sveta

12-50 Dejiny patriarchov

11,27–25,11 dejiny Abraháma

25,19–35,29 dejiny Jakuba

37,1–50,26 dejiny Jozefa

Medzi 1-11 a 12-50 sú veľké rozdiely: v 1-11 sa pozornosť zameriava na celé ľudstvo a perspektíva je univerzálna (tradície o stvorení, potope, pôvode umení, remesiel a národov sa aplikujú na celý svet). Tento pohľad sa v druhej časti mení a zameriava na Izrael a dejiny jedného národa.

Celú knihu Genezis však treba chápať v širšom kontexte: Genezis je pozadím pre pochopenie Exodu (východ z Egypta) a dar Zákona na Sinaji. Gn 1-11 je zasa pozadím pre dejiny patriarchov: ich Boh nie je lokálne božstvo, ale Pán celého stvorenia.

Pôvod materiálu

Ďalšou otázkou na zamyslenie je pôvod materiálu v knihe Genezis. Inými slovami, odkiaľ jej autor čerpal svoje informácie. Gn 12-50 sa obsahovo zameranie najmä na vyvolený národ a kontakty s okolím sú skôr zriedkavé. Preto je dosť pravdepodobné, že väčšina tohto materiálu pochádza z tradícií odovzdávaných v rámci Izraelských kmeňov. Na druhej strane, Gn 1-11 obsahuje mnohé paralely s Blízkovýchodnými tradíciami a rozprávami. Môžeme povedať, že to je upravená verzia tradícií o pôvode sveta, ktoré boli známe u okolitých národov.

Sem patrí napr. akadský epos Atra-Hasis - epos z 18. stor. pred Kr. (hlavný hrdina je Atrahasis = „mimoriadne múdry“). Epos opisuje stvorenie sveta a následnú potopu ako trest. Zachráni sa iba Atrahasis s rodinou, keď uniknú na lodi a za záchranu prinesú obeť. Vidíme, že stvorenie a potopa boli súčasťou rozšírenej tradície (kolektívne vedomie) dávno pred knihou Genezis. Ešte väčšia je podobnosť Genezis sa so Sumerskou správou o potope.

Doba napísania

Názory exegétov na dobu napísania knihy Genezis sa rôznia. Väčšina materiálu o patriarchoch by mohla spadať do druhého tisícročia, keď koloval v ústnej podobe vo forme rozprávání.

Vplyv mezopotámskej kultúry a tradícií môže byť datovaný do druhého tisícročia – obdobie El-Amarna (1400 pred Kr.), keď bola mezopotámska kultúra rozšírená takmer po celom území „úrodného polmesiaca“ (fragment z Gilgamešovho eposu sa našiel Megide; úryvok z rozprávania o potope v Ugarite). Toto obdobie mieru, obchodnej, kultúrnej a spoločenskej výmeny sa náhle končí v 12 storočí sa pod vplyvom Národov Mora. Sú to skupiny, ktoré prišli z územia dnešného Cypru, Kréty a gréckych ostrovov a doslova zmietli miestne civilizácie a tak narušili rovnováhu vo svete.

Niektorí exegéti zastávajú názor, Izrael sa oboznámil s babylonskými kultúrami a tradíciami počas exilu (6. stor.). Iní to však popierajú, nakoľko obdobie exilu bolo príliš krátke na to, aby Izraeliti prijali tradície svojich utláčateľov. Preto je lepšie zastávať názor, že v prípade Gn 1-11 ide kontakt s Babylonom cez ústne tradície ešte pred exilom.

Neexistuje všeobecný konsenzus ohľadom napísania konečnej verzie knihy Genezis. Väčšina exegétov ho kladie do obdobia po exile, alebo až do rokov 450-400 pred Kr. (spolu s celým Pentateuchom).

Teológia – základné myšlienky

Gn 1-11 a blízkovýchodné tradície

Mnohé z rozprávání v Genezis (najmä 1-11) zdieľajú tematiku z iných blízkovýchodných textov (videli sme podobnosť s niektorými eposmi). Napriek tomu sú skôr alternatívnym pohľadom a polemikou s názormi o Bohu, svete a ľudstve.

Napr. správa o potope (Gn 6-9) sa veľmi podobá na Gilgamešovu verziu potopy. To neznamena, že autor Gn čítal, alebo počul o Gilgamešovi! Tieto tradície boli súčasťou dobového intelektuálneho vybavenia (asi každý z nás počul o Darwinovi a jeho diele *Pôvod druhov*, hoci ho asi nikto nečítal).

Spoločné body s inými eposmi: existencia neviditeľného nadprirodzeného sveta, existencia Boha – božstiev, Boh je osobný, myslí, hovorí a komunikuje s ľuďmi, kontroluje ľudské myšlienky, človek je viac ako hmota a má aj duchovný rozmer (napr. epos Atrahasis hovorí o človeku z hliny zmiešanej s telom a krvou mŕtveho božstva; egyptská verzia má človeka stvoreného na boží obraz; stvorenie ako rozdelenie svetla od tmy, zeme od mora na základe Božieho slova má paralely v mnohých blízkovýchodných mytológiách).

Napriek tomu jestvuje viacero podstatných rozdielov: Babylonská veža v Genezis je satirou voči Babylonu ako centru civilizácie a nároku tamojších veží byť bránou do neba. Babylon podľa Genezis neznamena božia brána, ale zmätok a chaos.

V Babylonskej verzii potopy sú bohovia podráždení preľudnením a ľudským hlukom. Noah unikne preto, že uctieval boha, ktorý nesúhlasil s potopou. Potopa sa bohom vymkne z rúk a sú vystrašení. Enlil – hlavný boh je nakoniec prekvapený, že Noah ešte žije.

Okrem obsahových rozdielov je veľmi veľký rozdiel aj v teológii: v Genezis sa jednota Boha stavia proti polyteizmu; Boh je spravodlivý a nie náladový; je mocný a nie bezmocný; má záujem o ľudstvo a nie jeho využívanie.

Gn 1-11 a zvyšok knihy

Prehistória sveta (Gn 1-11) aj pomáha pochopiť zvyšok knihy. Je úvodom pre rozprávania o patriarchoch: ľudská beznádej bez Boha (odcudzenie muža a ženy, odcudzenie bratov, potopa, rozptýlenie ľudstva) sa mení a cez sľuby patriarchom sa spĺňa pôvodný Boží plán (Boh napravuje beznádejnú situáciu). Človek si podmaňuje zem, ako mu to Boh prikázal na počiatku. Vykúpenie, ktoré človek po katastrofách v Gn 3-11 potrebuje sa začne uskutočňovať v Gn 12-50.

Modlitba

Bože, Duchu Svätý, ďakujeme ti, že si nás viedol pri čítaní Svätého písma. Veríme, že Ježiš Kristus je pravda. Posilňuj nás v tejto viere. Veríme, že Ježiš Kristus je cesta. Pomôž nám zachovávať všetky jeho slová a nasledovať jeho príklad. Veríme, že Ježiš Kristus je život. Uč nás s úctou a láskou často prijímať sväté sviatosti na udržanie a zveladenie Božieho života v nás. Panna Mária, nech na tvoj príhovor prijímame a v srdci zachováваме každé slovo, ktoré pochádza od Boha.